

Na de pokken in 1864, en de runderpest in 1865 en 1866, brak rond de Mosselkreek in 1866 ook nog eens de cholera uit. Ook wel de sluipmoordenaar genoemd omdat die ziekte een sterk en kerngezond mens binnen een paar uur kon slopen. Laten we eens kijken hoe de ziekte eruitzag en hoe ze die bestreden. Dit is het eerste artikel van vier over de cholera.

Door Johan Vermeulen, Meteren

Een sluipmoordenaar is niets te veel gezegd, want cholera kwam uit het niets en kon iemand binnen een paar uur doen overlijden. Ieder kon de volgende zijn, zonder dat je wist waar en wanneer en waarom en hoe je de ziekte had opgelopen. Bestrijding was dus nauwelijks mogelijk, zodat de epidemie moeiteloos een samenleving kon ontwrichten en duizenden mensen ten grave slepen. Vooral in volksbuurt en kleine dorpsgemeenschapjes waren de klappen raak. Wonen tussen mestvaalten en privaten of poepdozen móest natuurlijk wel uitlopen op ziekten. Je kon er niets tegen doen en je snapte er ook niks van. De eerste uitbraak was in 1832 en de tweede in 1848. Pas bij de derde, in 1866, ontstond het vermoeden dat cholera zich wel eens via vervuild drink- en waswater kon verspreiden.

Verschijselen

Het verloop van de ziekte was grillig. Het begon met misselijkheid, braken, buikpijn en plotseling opkomende waterige diarree tot wel 20 liter per dag. Daardoor ging zo veel vocht verloren dat de doorbloeding van het lichaam in gevaar kwam. De huid werd blauw, de ogen vielen in en de handen en de voeten werden koud. De bacterie werd daarom ook wel genoemd: de blauwe dood. Ook het immuunsysteem raakte in de war. Vooral de snelheid waarmee cholera om zich heen greep veroorzaakte enorme angst. In drie of vier uur kon de situatie totaal veranderd zijn. Velen stierven al na enkele uren, anderen na drie of vier dagen, vaak kort ervoor nog kerngezond. De dorpsdokter wist er niet aan te beginnen. Hij besloot wel eens tot aderlaten, maar die truc deed de patiënt meer kwaad dan goed.

Bestrijding

Een krant adviseerde om de ziekte te bestrijden met een glaasje likeur en een klontje suiker met spiritus. Maar dat lekkers deed geen wonderen. Mensen ontsmetten hun huis met frisse lucht of azijn, maar konden uiteindelijk weinig anders doen dan afwachten. De woningnood was groot en meerdere gezinnen woonden in een klein arbeidershuisje. En dus waren besmettingen altijd wel in de buurt. De overheid nodigde uit 'tot in acht nemen van een meer dan gewone reinheid in en bij hunne woningen, in

Vier epidemieën rond de Mosselkreek (5)

De cholera sloeg minstens zo genadeloos toe als de pokken

St Philipsland, Achterweg

Een oude foto van de oud gereformeerde kerk in de Achterstraat, die met de hervormde kerk tijdens de cholera gewoon kerkdiensten belegde. De kerk is uit 1871 en stond er dus in 1866 tijdens de cholera nog niet. Toen stond op die plaats een veel kleinere kerk uit 1844, die was gebouwd om rijkserkenning te krijgen; daar zouden we het nog wel eens over kunnen hebben. De kerk stond in de tuin van voorganger Pieter van Dijke, die in 1851 tot predikant was bevestigd door de welhaast legendarische ds. L.G.C. Ledeboer uit Benthuisen. Deze kerk was de volkskerk, ruim twee keer zo groot als de hervormde. Bijna het hele Karreveld was er lid van en deze kerk telde dus de meeste slachtoffers. De dorpsjeugd was uitgelopen om de fotograaf te zien en zelf ook op de foto te gaan. Alle jongens met klompen aan de voeten en een pet op het hoofd. Ook de meiden traditioneel gekleed. Alles zo'n beetje zwart-wit. Ook een paar ouderen turen in de lens. Rechts naast de kerkdeur hangt een sierlijke en vooral onmisbare lantaarn, want straatverlichting was er niet en zonder die lamp was het in 'den Agterwegt' zwarter dan de nacht. Het eerste huisje links heeft alleen een raampje en ook het tweede mist een deur. Het derde spulletje heeft een deur en een smal raampje ernaast. In zulke stulpjes hebben ze dus in doodsnood met pokken en cholera geworsteld. De foto is denkkelijk ergens uit rond 1900 en we zien hier dus kinderen en kleinkinderen van de choleramensen, van wier lijden we totaal niets meer weten. Helaas, helaas. Niks. Alleen van ds. Van Dijke bleef wat bewaard, want na zijn dood in 1883 verscheen een levensverhaal met 26 brieven. Een volgende druk leverde nog 10 extra brieven op. In volgende artikelen gaan we wat stukjes uit die brieven citeren als een minieme reconstructie. Vooral van de eenvoudigen van wie niemand iets meer weet. Ook deze stille helden hebben niet voor niets geleefd.

zonderheid te zorgen dat mestvaalten en hoopen van stankverwekkende stoffen zo veel mogelijk worden geweerd of bedekt.' Artsen adviseerden om zich warm te kleden en 's avonds binnen te blijven. De rijkere kochten zogenaamde choleradruppels, op basis van opium, die de krampen zouden verminderden. Maar vergeefs. Apotheker Kautz uit Tholen adverteerde met 'het Cholera-middel van Doctor Bleeker'. In het open veld was een terrein beschikbaar om beddengoed en kleding van overledenen te verbranden en op het kerkhof stond vaak een noodlijkhuis. Op 30 juni meldde de krant dat schepen uit Sint-Annaland die Sint-Philipsland aandedden, in quarantaine gesteld en gedesinfecteerd moesten worden.

Bededag

Eveneens in juni verzocht de minister van financiën Rutger Jan graaf Schim-

melpenninck van Nijenhuis de kerken om een algemene bededag te houden. Hij wist dat hij op glad ijs stapte omdat kerk en staat gescheiden waren, en de staat zich niet met kerkelijke aangelegenheden mocht bemoeien. Maar hij wist ook dat het volk 'van oudsher geneigd was om ten tijde van rampen steun te zoeken in het geloof.' Hij was met koning en regering van mening dat onder het volk de wens leefde dat een dergelijke bededag zou worden gehouden. Een algemene synode gaf aan de oproep gehoor en bepaalde die bededag op 22 juli. Doel ervan was 'om zich in God te sterken en zich in den gebede te verheffen tot Hem, den Oppermagtige, die alle dingen werkt naar den raad van Zijnen wil.' De Fluplandse gemeenteraad besloot op 17 juli om de kermis van 30 en 31 augustus niet te houden 'uit aanmerking van de heerschende Cholera ziekte, om de omgevingen dezer Gemeente' en

berichtte dat de betrokkenen in de Middelburgsche Courant.

De kerken

Het is wel zeker dat beide Fluplandse kerken ook in de meest heftige maand september gewoon kerkdiensten hebben belegd. De hervormde kerkenraadsnotulen uit die maanden melden geen bijzonderheden. In het doopboek staan doopdiensten op 19 augustus (twee kinderen), op 2 en 9 september (één kind) en op 25 november (twee kinderen). In de Oud Gereformeerde Gemeente werd de Heilige Doop bediend op 3 april (zeven kinderen), op 3 juli (één kind), op 2 september (zes kinderen) en 11 november (zes kinderen). Alle kerkdiensten zijn dus gewoon doorgegaan. De mensen gingen juist naar de kerk om zich eerst tot God te wenden, in plaats van alleen en vooral naar een oplossing van dokter Lindhout en de wetenschap te kijken.